

AMBRUS ISTVÁN*

A szankciós szabályok és a büntetés kiszabás néhány dilemmája Magyarországon (2010–2017)

I. Bevezetés

2013. július 1. napján lépett hatályba a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.). Az új büntetőkódex megalkotása ugyanakkor korántsem volt előzmény nélküli jogalkotói lépésnek tekinthető. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényt (a továbbiakban: 1978. évi Btk.), és különösképpen annak szankciós fejezeteit nagymértékben átíró 2009. évi LXXX. törvényt számos olyan módosító jogszabály követte,¹ amelyek az 1978. évi Btk.-t utolsó éveiben úgy formálták át, hogy az már sok szempontból előrevetítette a Btk. megoldásait.

Jóllehet a hatályos Btk. igazán forradalmi változásokat nem hozott a korábbiakhoz képest, ha annak megalkotását egy tágabb perspektívába helyezzük, és az említett 2009. évi – több lépcsőben, 2010. május 1. napjáig hatályba lépett – módosító törvénytől kezdjük az áttekintést, a büntetés-tani szabályok szignifikáns módosulását figyelhetjük meg. Emellett 2013 óta is több jogalkotói, illetve alkotmánybíró-sági döntés ugyancsak formálta a vonatkozó szabályanyagot. Erre tekintettel jelen, Nagy Ferenc professzor úr több mint négy évtizedes oktatói, illetve – különösen a szankció-tan területén kifejtett, nemzetközileg is elismert – kutatói munkásságát ünneplő kötetbe szánt tanulmányban a magyar büntetőjog egyes szankciós szabályainak olykor vitatható helyességű változásait, illetve az ezek talaján fejlődő büntető joggyakorlat néhány problematikus pontját tekintem át.

* adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem

¹ Így mindenképp a 2010. évi LVI. törvény, amely bevezette a három csapás-szabályokat (melyek egy részét a 23/2014. (VII. 15.) AB-hat., ABH 2014, 642, 642-662. utóbb megsemmisítette); a több szankciós szabályt módosító 2010. évi CLXI. törvény, valamint a különös részt megreformáló 2011. évi LXIII. törvény.

II. Szankciók együttalkalmazási tilalmai

1. Együttalkalmazási tilalmak más jogterületeken

Az együttalkalmazási tilalom mint jogi terminus a büntetőjogban nem vagy nemigen tekinthető elterjedtnek. Az sokkal inkább a *közsféra munkajogában*, az ún. *összeférhetlenségi* szabályokkal együtt tárgyalt kifejezésként ismert.² E két kategória lényege, hogy „[a]z összeférhetlenség bizonyos tevékenységek végzését zárja ki, az együttalkalmazási tilalom pedig az egymással szoros, családi, érzelmi kapcsolatban lévő személyek munkavégzés során történő elkülönítését célozza”.³ Nem ilyen terminológiával ugyan, de előfordult egyfajta együttalkalmazási tilalom *fegyelmi eljárásban* történő (munkajogi) szankcionálás kapcsán is. Így például az 1967. évi Munka Törvénykönyve (1967. évi II. tv.) hatálya alatt született eseti döntés szerint „[m]egrovás (szigorú megrovás) fegyelmi büntetés más fegyelmi büntetéssel együtt nem szabható ki”.⁴

2. Együttalkalmazási tilalmak a büntető anyagi jogban

Büntetőjog-specifikus értelemben együttalkalmazási tilalom alatt olyan szankciós szabályokat szükséges érteni, amelyek két vagy több jogkövetkezmény (büntetés vagy intézkedés) azonos elkövetővel szembeni, egyazon eljárásban történő alkalmazását – főszabály szerint – kizárják. Jóllehet a Btk. Miniszteri Indokolása még „a büntetések együttes alkalmazása alóli kivételek” kategóriájáról tett említést,⁵ valójában az „együttalkalmazási tilalom” ezen speciális értelmű használata is szabatos és találó megnevezés. E megállapítás helyességét az is alátámaszthatja, hogy az említett szóhasználattal egy friss Elvi Bírósági Határozatában a Kúria is élt már.⁶

3. Az együttalkalmazási tilalmak létének indokai és megjelenési formái

Az efféle szankciós tilalmak léte – általában – kétféle körülményre vezethető vissza. Egyrészt több azonos/lényeges vonásaiban hasonló tartalmú szankció egyidejű alkalmazása „*címkézési csalást*” („Etikettenschwindel”) képezhetne és így a kétszeres értékelés tilalmát (ne bis in idem) sértené.⁷ Másrészt bizonyos jogkövetkezmények gyakran már

² Vö. HAZAFI ZOLTÁN: *Együttalkalmazási tilalom, összeférhetlenség*. In: HAZAFI ZOLTÁN (szerk.): *A közszolgálati tisztviselői törvény magyarázata*. h. n., 2012. 183–185. pp., CSÉFFÁN JÓZSEF: *A közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény és magyarázata*. Szeged, 2016. 440-445. p.

³ BÉRCES KAMILLA: *Összeférhetlenség és együttalkalmazási tilalom a közsférában*. HR & Munkajog 2016/4, 19. p.

⁴ BH 1989. 327.

⁵ A 2012. évi C. tv. Miniszteri Indokolása. Részletes Indokolás a 33. §-hoz (forrás: Wolters Kluwer Jogtár).

⁶ EBH 2016. B.6. Ezen elvi határozatnak az együttalkalmazási tilalmak mellett a szankciós szabályok valóságosan/látszólagosan kógens jellegének vizsgálata szempontjából is lesz jelentősége, ezért később részletesen is érintem.

⁷ A címkézési csalás kifejezést Eduard Kohlrausch eredetileg a szabadságvesztés-büntetés és az emellett ugyancsak szabadságelvonó intézkedés, a biztonsági őrizet együttes alkalmazására vonatkoztatta. Álláspontját ismerteti NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része. Második, átdolgozott kiadás*.

természetükből fakadóan kizárják (vagy legalábbis minimalizálják) más szankció(k) egyidejű alkalmazásának jelentőségét, értelmét. Az ilyen típusú jogkövetkezmények skálájának egyik végén természetesen az elítélt személyét elimináló büntetések (halálbüntetés vagy az életfogytig tartó szabadságvesztés) foglalnak helyet. A másik oldalon a legenyhébb szankciók (mint például a megrovás vagy próbára bocsátás intézkedése) hozhatók fel példaként.

Együttalkalmazási tilalmakat értelemszerűen több büntetés vagy mellékbüntetés, intézkedések, valamint bizonyos esetekben büntetés és intézkedés relációjában is szabályozhat egy büntetőtörvény. Előfordulhat negatív és pozitív megfogalmazása, előbbi esetben azt rögzíti a jogszabályhely, hogy mely szankciók együttes alkalmazása tilalmazott, míg utóbbi az együttesen megengedett jogkövetkezményeket nevesíti, amelyből implicite következik, hogy a további, nem említett szankciók viszonylatában él az együttalkalmazás tilalma.

4. Együttalkalmazási tilalmak a magyar büntető anyagi jog szabályozástörténetében

Jelen tanulmánynak nem tárgya a kérdéskör történeti vonatkozásának kimerítő feltárása, ezért a régi szabályozások köréből csak néhány érdekesség felvillantására szorítkozom.

Így az I. Büntetőnovella (1908. évi XXXVI. tc.) 1. §-ában – amely a Csemegi Kódexet (1878. évi V. tc.) úgy egészítette ki, hogy különös méltánylást érdemlő ok fennállása esetén megengedte a legfeljebb 1 hónap fogházbüntetés, illetve a pénzbüntetés végrehajtásának felfüggesztését – azt a tilalmat állította fel, hogy a felfüggesztő ítéletben kiutasítást nem lehet kimondani. E rendelkezés alapján tehát a felfüggesztett fogház-, illetve pénzbüntetés és a kiutasítás együttalkalmazása kizárt volt.

A Csemegi Kódex általános részét újrakodifikáló Btá. (1950. évi II. tv.) 33. § (2) bekezdése alapján halál, illetve 15 évi vagy ennél hosszabb tartamú börtön főbüntetés mellett pénzbüntetés mint mellékbüntetés nem volt kiszabható.

Az 1961. évi Btk. (1961. évi V. tv.) 36. § (2) bekezdése értelmében halálbüntetés mellett mellékbüntetésként csak vagyonelembontást lehetett alkalmazni, amely megfogalmazásból kitűnően a halálbüntetés és mellékbüntetésül a közügyektől eltiltás, a foglalkozástól eltiltás, a kitiltás, a kiutasítás, valamint – a Btá. megoldásához hasonlóan⁸ – a pénzbüntetés [melyek ekkoriban az 1961. évi Btk. 35. § (2) bekezdése alapján mind mellékbüntetések voltak] alkalmazás kizárt volt.

5. Együttalkalmazási tilalmak a büntetőjog szankciórendszerében (2010–2017)

Mint már volt róla szó, az 1978. évi Btk.-nak a 2009. évi LXXX. törvénnyel történt módosítása nyomán már sok szempontból a hatályos Btk.-hoz hasonlóan szabályozta a büntetések körét: egyedül a kitiltás volt az, amelyet 2010-től – a Btk.-val szemben – az 1978. évi Btk. 38. § (2) bekezdés b) pontja még nem (szorosabb értelemben vett) bünte-

Budapest, 2010. 252. p.

⁸ A Btá. és az 1961. évi Btk. összevetéséhez lásd BÉKÉS IMRE: *Az új BTK általános részéről*. Rendőrségi Szemle 1962/2, 111–113. pp., lásd továbbá AMBRUS ISTVÁN: *Békés Imre korai munkáiról*. Iustum Aequum Salutare 2016/3, 21–22. pp.

tésként, hanem mellékbüntetésként szabályozott. Erre figyelemmel az alábbiakban csak a Btk. megoldásait mutatom be.

Ami tehát a hatályos magyar szankciórendszert illeti, elsőként említhető, hogy a Btk. 33. § (3) bekezdése főszabálynak – a differenciált és individuális szankcionálás kívánalma jegyében – a büntetések együttalkalmazását *megengedi* és csak mint *kivételre utal*⁹ azon, a törvényhely (6) bekezdéseiben szabályozott esetekre, amelyek kapcsán egyes büntetések egyidejű kiszabása nem megengedhető.¹⁰

5. 1. A Btk. 33. § (6) bekezdés a) pontja szerint nem szabható ki *szabadságvesztés mellett elzárás vagy közérdekű munka*. Ezen együttalkalmazási tilalmak a már érintett „címkézési csalás” lehetőségének kiküszöbölésére hivatottak: a szabadságvesztés és az elzárás egyaránt szabadságelvonó büntetések, míg a közérdekű munka – ha nem is vonja el, de legalábbis – korlátozza az elítélt szabadságát a munkavégzés időtartamában. Magától értetődik, hogy ez az összefüggés a szabadságvesztés és a közérdekű munka viszonylatában ugyanolyan élesen jelen van, mint az *elzárás és a közérdekű munka összefüggésében*. Erre tekintettel nézetem szerint lényegében érthetetlennek tekinthető, hogy a törvényhozó *miért nem zárta ki az elzárás és a közérdekű munka együttes kiszabási lehetőségét is*. Az elzárással kapcsolatos fontosabb elméleti aggályokkal korábban már részletesebben foglalkoztam.¹¹ Ezért a témához való szorosabb kapcsolódás érdekében ehelyütt csupán egyetlen, a helyzet nehezen tartható jellegét jól érzékeltető körülményre utalok. Ismert, hogy az elzárás büntetését a büntetőjog a szabálysértési jogtól kölcsönözte.¹² Sajnálatos ugyanakkor az a körülmény – amely Nagy Ferenc professzor szerint a Btk. „nemigen érthető furcsasága”¹³ –, hogy az együttalkalmazási tilalmak körében nem követte a szabálysértési szankciók körében irányadó megoldásokat. A hatályos Szabs. tv. (2012. évi II. tv.) 7. § (3) bekezdése ugyanis kategorikusan akként rendelkezik, hogy *a szabálysértési elzárás mellett nem szabható ki közérdekű munka*. Ezt a rendelkezést a büntetőjogi törvényhozónak – amennyiben a büntetőjogi elzárást fenntartandónak ítéli¹⁴ – ugyancsak indokolt lenne átvennie.

⁹ Kiemelhető, hogy a Btk. 33. § (3) bekezdése az (5)-(6) bekezdésekre együttesen utal, ezek közül azonban az (5) bekezdésre történő utalás törvényszerkesztési hibának tekinthető, hiszen az (5) bekezdés – a (4) bekezdéshez hasonlóan – nem tilalmakat, hanem alternatív büntetékiszabási lehetőségeket tesz lehetővé a bíróság számára.

¹⁰ A megengedett kombinációkról – a 2009. évi LXXX. tv.-nyel módosított 1978. évi Btk. hatálya alatt – kimerítő felsorolást ad KIS NORBERT: 3.2. *A büntetések*. In: Kis Norbert – Hollán Miklós (szerk. Kis Norbert): Büntetőjog I. Az anyagi büntetőjog általános része. Büntetőjogi ismeretek a közszolgálati szakemberképzés számára. Budapest–Pécs, 2011. 180–181. pp.

¹¹ AMBRUS, ISTVÁN: *Some Thoughts on the Hungarian Criminal Sanctioning System*. Jogelméleti Szemle 2016/4, 4–5. pp.

¹² Ehhez lásd NAGY MARIANNA: *Quo vadis Domine? Elmékedések a szabálysértések helyéről a 2012. évi szabálysértési törvény kapcsán*. Jogtudományi Közlöny 2012/5, 225. p., TÓTH MIHÁLY: *Az új Btk. bölcsőjénél*. Magyar Jog 2013/9, 530. p., HOLLÁN MIKLÓS: *Az új Büntető Törvénykönyv*. In: Jakab András – Gajduschek György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, 2016. 382. p., AMBRUS ISTVÁN: *A szabálysértési jog néhány aktuális kérdése – büntetőjogászai szemmel*. Közjogi Szemle 2014/4, 37. p.

¹³ NAGY FERENC: *A szankciórendszer*. Jogtudományi Közlöny 2015/1, 7. p.

¹⁴ A jogalkalmazás a kezdeti „sokk” után elfogadni látszik az elzárást a büntetőjogi büntetések körében, amit jól jelez, hogy alkalmazására egyre gyakrabban kerül sor (a 2014-es 455 alkalommal történt kiszabás 2015-re csaknem duplájára, 938-ra emelkedett), továbbá, hogy a legfőbb ügyészi beszámoló azon megállapítása, amely szerint az említett növekedés „arra utal, hogy a bírósági gyakorlat elfogadta, és megtalálta az elzárás helyét a büntetési rendszerben”. Lásd B/11709 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2015. évi

Megjegyezhető, hogy a jogirodalomban van olyan álláspont, amely szerint a szabadságvesztés és a közérdekű munka együttes kiszabása tilalmának praktikus indoka van, mert „a szabadságvesztés mellett a közérdekű munka végrehajtása rendkívül megnehezülne. (A rövidebb tartamú elzárás mellett azonban kiszabható a közérdekű munka, hiszen az elzárás büntetés kitöltése után nincs akadálya a végrehajtásának)”.¹⁵ A fentiekben részletezett álláspontom szerint a probléma ugyanakkor sokkal inkább tekinthető elvi, semmint gyakorlati szempontokon alapulónak, hiszen egy rövid tartamú (akár néhány 3-5 hónapos) szabadságvesztés után a közérdekű munka végrehajtása ugyanúgy nem ütközne akadályba, mint a pl. 90 napos elzárást követően.¹⁶

Végül ebben a körben kiemelhető, hogy – mint arra Tóth Mihály is utal¹⁷ – alsóbíró-sági gyakorlatban előfordult szabadságvesztést és közérdekű munkát együttesen kiszabó, jogerőre emelkedett döntés is. A törvénysértő helyzetet a Kúria felülvizsgálati eljárásban orvosolta és BH 2014. 3. szám alatt publikálta is azon döntését, amelyben – a törvénnyel egyezően – kimondta, hogy „[s]zabadságvesztés mellett nem szabható ki közérdekű munka”.

5. 2. A Btk. 33. § (6) bekezdés b) pontja szerint továbbá nem szabható ki *kiutasítás mellett közérdekű munka vagy pénzbüntetés*. E tilalmak kapcsán már hangsúlyozottabban jelen vannak gyakorlati megfontolások: a Gál-Szűcs szerzőpáros szerint „[a]z országból kiutasított személyen a közérdekű munkát értelemszerűen nem lehetne végrehajtani, a pénzbüntetést pedig – meg nem fizetése esetén – nem lehetne szabadságvesztésre átváltóztatni”.¹⁸

A legutóbbi időszakban a Kúria több esetben is foglalkozott a kiutasítással kapcsolatos együttalkalmazási tilalmakkal. Egy 2015 áprilisában, elsőfokon jogerőre emelkedett járásbíró-sági döntésben a bíróság a török állampolgárságú vádlottal szemben, embercsempészség büntetése miatt 1 év 8 hónap szabadságvesztést, 50 napi tétel pénzbüntetést, valamint 4 évi kiutasítást szabott ki. Az ekkor is felülvizsgálati eljárás keretében eljárt legfőbb bírói fórum a határozat törvénysértő voltát észlelte, és azt akként orvosolta, hogy a pénzbüntetés kiszabását mellőzte.¹⁹

Ennél érdekesebb döntés volt a fentebb már említett, EBH 2016. B. 6. szám alatt publikált elvi döntés, melyben a Kúria a kötelezőnek tekintett pénzbüntetés [Btk. 50. § (2) bek.] és a kiutasítás kollízióját utóbbi háttérbe léptetésével oldotta fel. Miként a legfőbb bírói fórum fogalmazott: „[a] büntetéskiszabás során a pénzbüntetés és kiutasítás együttalkalmazási tilalmának megsértésével megvalósult anyagi jogszabálysértést annak figyelembevételével kell orvosolni, hogy az a büntetés nem mellőzhető, amelynek kiszabására a bíróság törvény szerint köteles. Ezért a bűncselekményt haszonszer-

tevékenységéről, 23. forrás: http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf (Letöltve 2014. június 1.)

¹⁵ GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – SZÜCS ANDRÁS: *A büntetések*. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. Kommentár. 2. kötet. Általános rész, Budapest, 2013. 14. p.

¹⁶ A hatályos Bv. tv. (2013. évi CCXL. tv.) 28. § (1) bekezdés d) pontja, illetve (2) bekezdése szerint az 5 évet el nem érő tartamú szabadságvesztés és az elzárás végrehajthatósága egyaránt 5 év alatt évül el.

¹⁷ TÓTH MIHÁLY: *A büntetőjogi jogkövetkezmények*. In: BELOVICS ERVIN – NAGY FERENC – TÓTH MIHÁLY: Büntetőjog I. Általános rész. Harmadik, hatályosított kiadás. Budapest, 2015. 379. p.

¹⁸ GÁL – SZÜCS 2013, 14. p. E megállapítás fényében nyilvánvalóan elírás az idézett kommentárban a kiutasításról szóló rész azon általános megállapítása, hogy a kiutasítás „[j]elenleg kiszabható önállóan és más büntetésekkel együtt is”. Lásd GÁL – SZÜCS 2013, 61. p.

¹⁹ BH 2017. I.

zés végett elkövető, határozott tartamú szabadságvesztésre ítélt és megfelelő jövedelemmel rendelkező terhelttel szemben kötelezően kiszabandó pénzbüntetés folytán a kiutasítás – miután az országban tartózkodás nemkívánatossága mérlegeléstől függ – nem rendelhető el”.²⁰

5. 3. Hatályos büntetőjogunk – a katonai szankciók körén kívül – egyetlen mellékbüntetést, a *közügyektől eltiltást* ismeri [Btk. 33. § (2) bek.]. A közügyektől eltiltás – mellékbüntetési jellegéből fakadóan – kizárólag végrehajtandó szabadságvesztés mellett szabható ki [Btk. 61. § (1) bek.]. E rendelkezés azonban implicite sem igazából jelent együttalkalmazási tilalmat. Nem arról van szó ugyanis, hogy a közügyektől eltiltás mellett a (végrehajtandó) szabadságvesztésen kívül más büntetés kiszabása *ex lege* kizárt lenne, hanem arról, hogy ugyanezen bírósági ítéletben, egyazon elkövetővel szemben közügyektől eltiltás csak letöltendő szabadságvesztéssel egyidejűleg alkalmazható, illetve – ha ezek törvényi feltételei fennállnak – más büntetések is kiszabásra kerülhetnek.

5. 4. *Valódi* együttalkalmazási tilalmat jelent ugyanakkor a Btk. 135. § (2) bekezdése, amely szerint katonai büntetés – tehát *lefokozás* (Btk. 137. §) vagy *szolgálati viszony megszüntetése* (Btk. 138. §) – nem alkalmazható, ha a katonát [Btk. 127. § (1) bekezdés] a közügyektől eltiltják. A Btk. Miniszteri Indokolása szerint e megoldás „indoka, hogy amennyiben a katonát a közügyektől eltiltják, akkor az ítélet jogerőre emelkedésével elveszti a katonai rendfokozatát és az eltiltás hatálya alatt nem is érhet el katonai rendfokozatot, tehát a lefokozás, illetve a szolgálati viszony megszüntetése okafogyott lenne. Emellett katonával szemben is kizárólag akkor alkalmazható közügyektől eltiltás mellékbüntetés, ha vele szemben végrehajtandó szabadságvesztést szabnak ki. A szolgálati viszonyt szabályozó külön törvények kizárják azt, hogy a katona hivatásos vagy szerződéses szolgálatot lásson el akkor, ha vele szemben a bíróság végrehajtandó szabadságvesztést szabott ki. Ekkor ugyanis a szolgálati viszonya a törvény erejénél fogva megszűnik. Ez úgyszintén feleslegessé teszi a lefokozást vagy szolgálati viszony megszüntetését”.²¹

Lényegében hasonló a helyzet a katonai mellékbüntetések – a *rendfokozatban visszavetés* (Btk. 139. §), illetve a *várakozási idő meghosszabbítása* (Btk. 140. §) – és a közügyektől eltiltás relációjában, együttes kiszabásuknak tehát helye nincs [Btk. 136. § (2) bekezdés].

5. 5. Noha való igaz, hogy „[a]z együttes alkalmazás, illetve ennek tilalma intézkedések kapcsán kevésbé merül fel”,²² bizonyos együttalkalmazási tilalmakról nem csupán büntetések és mellékbüntetések viszonylatában, hanem intézkedések kapcsán is beszélhetünk. A Btk. 63. § (2) bekezdése szerint *a megrovás, a próbára bocsátás és a jóvátételi munka önállóan, büntetés helyett alkalmazható*. Az említett intézkedések és a büntetések között tehát *általános együttalkalmazási tilalom áll fenn*. E szabályt a 2010-es években – mind az 1978. évi, mind a jelenlegi Btk. hatálya alatt – *több alsóbíróság is megsértette*. Így egy 2010-ben hozott határozatban a bíróság ittas járművezetés vétsége miatt a terheltet 2 évre próbára bocsátotta, ugyanakkor emellett a közúti járművek vezetésétől is eltiltotta, tehát a próbára bocsátás intézkedés mellett egy büntetést is kiszabott. A Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati eljárás keretében orvosolta e törvénysértést.²³

²⁰ Hasonlóan már korábban a BH 2007. 211. számon közzétett döntés.

²¹ A 2012. évi C. tv. Miniszteri Indokolása. Részletes Indokolás a 135. §-hoz (forrás: Wolters Kluwer Jogtár).

²² TÓTH 2015, 380. p.

²³ EBH 2011. 2390. és BH 2012. 113.

Ugyancsak helyes volt a legfőbb bírói fórum azon megállapítása, amely szerint „[a] próbára bocsátás lényege a büntetés kiszabásának próbaidőre történő elhalasztása, ezért az elkövetővel szemben büntetés – pl. járművezetéstől eltiltás – kiszabása esetén ennek az intézkedésnek az alkalmazása a törvénybe ütközik”.²⁴

Végül legújában, egy hasonlóan problematikus járásbírói döntés kapcsán már a Kúria állapította meg, hogy „[a] próbára bocsátás a feltételes elítélés egyik formája. Jogkövetkezmény csak akkor fenyegeti az elkövetőt, ha a próbára bocsátás próbaideje nem telik el eredményesen. Ezért törvénytörő próbára bocsátás mellett a járművezetéstől eltiltás egyidejű alkalmazása”.²⁵

5. 6. Aggályos ellentmondás fedezhető fel a *pártfogó felügyelet* intézkedésének általános alkalmazási lehetőségéről és tilalmáról rendelkező törvényhely, illetve a pártfogó felügyelet részletszabályai között. A Btk. 63. § (3) bekezdése értelmében megengedőnek látszó szabály, hogy a *pártfogó felügyelet büntetés vagy intézkedés mellett alkalmazható*. Emellett a második mondat ugyanakkor azt is kimondja, hogy *kiutasítás mellett nem rendelhető el pártfogó felügyelet*. E megfogalmazásból olybá tűnhet, hogy a kiutasítással kapcsolatos együttalkalmazási tilalmon túl bármely más büntetés vagy intézkedés mellé hozzárendelhető a pártfogó felügyelet. Ez azonban két szempontból sincs így.

Egyrészt Btk. 69. § (1) bekezdés a-e) pontjai felsorolják azokat a jogintézményeket, amelyek kapcsán kirendelhető a pártfogó. Az említett esetkörök ugyanakkor korántsem fedik le valamennyi szankciót, ami helyes is, hiszen például olyan esetekben, amikor az elítélt szabadságát például az adott büntetés eleve elvonja vagy korlátozza, okafogyott lenne emellett még pártfogó felügyelőt is alkalmazni. Hiába tehát a Btk. 63. § (3) bekezdésében írt, elvileg megengedő szabály, a 69. § (1) bekezdés a-e) pontjaiban írt jogintézményeken kívül pártfogó felügyelet elrendelésére (felnöttek esetében) nem kerülhet sor, így az itt fel nem sorolt szankciókkal implicite együttalkalmazási tilalom áll fenn.

Másrészt az is szembeötlő, hogy az említett esetek közül csupán kettő – a próbára bocsátás (Btk. 65-66. §) és a jóvátételi munka (Btk. 67-68. §) – tekinthető önálló szankciónemnek. A feltételes szabadságra bocsátás (Btk. 38-40., 42-45. §-ok), illetve a szabadságvesztés felfüggesztése (Btk. 85-88. §) azonban nem különálló szankciók, hanem a szabadságvesztés-büntetéssel szervesen összefüggő speciális szabályok. Ugyanez vonatkozik a javítóintézetből történő ideiglenesen elbocsátásra fiatalok kapcsán, akivel szemben a pártfogói felügyelet alkalmazása a Btk. 119. § (1) bekezdés d) pontja alapján kötelező.

Végül – a Btk. idézett 63. § (3) bekezdésével való összevetésben – a leginkább rendszeridegennek a *vádemelés elhalasztásának* tartamára lehetővé tett pártfogói felügyelet tekinthető, lévén az nem büntetés vagy intézkedés, hanem egy büntető eljárásjogi területen szabályozott ügyészi jogosítvány [1998. évi XIX. tv. (Be.) 222-223. §].²⁶ Az

²⁴ BH 2012. 279.

²⁵ BH 2014. 260.

²⁶ Jelen tanulmány kéziratának lezárásakor már túl vagyunk az új büntetőeljárás kódex kihirdetésén (2017. június 26.; e lábjegyzet kapcsán tehát szerencsés helyzet állt elő azáltal, hogy a szerző a határidő utolsó napjait szánta a kézirat befejezésére). Így elmondható, hogy a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény LXVII. Fejezet, 416. §-a a vádemelés elhalasztása helyett *feltételes ügyészi felfüggesztésnek* nevezi – 2018. július 1. napjától – e jogintézményt. Forrás: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK17099.pdf>; és <http://www.parlament.hu/irom40/13972/13972.pdf> (letöltés mindkét esetben 2017. június 27.)

ellentmondás a Btk. 63. § (3) bekezdésében írtakkal itt tehát a lehangsúlyosabb. A fenti következtetés ugyanakkor csak jogalkotói módosítással lenne kiköszöbölhető.

5. 7. A Btk. 63. § (4) bekezdése nyomán az *elkobzás*, a *vagyonekobzás* és az *elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele* önállóan, és büntetés vagy intézkedés mellett is alkalmazható. Vonatkozásukban tehát együttalkalmazási tilalomról egyáltalán nem beszélhetünk, sőt azokat akkor is el kell rendelni, ha az elkövető gyermekkor, kóros elmeállapot vagy törvényben meghatározott büntethetőséget megszüntető ok miatt nem büntethető [Btk. 72. § (4) bekezdés a) pontja, 75. § (2) bekezdés a) pont, 77. § (2) bekezdés]. Annak kimondásától ugyanakkor, hogy ezen intézkedéseket akkor is alkalmazni szükséges, ha az elkövetőt megrovásban részesítették [Btk. 72. § (4) bekezdés b) pont, 75. § (2) bekezdés b) pont, 77. § (2) bekezdés], *el lehetne tekinteni*, lévén ezek bármely intézkedés (és a megrovás is az!) melletti alkalmazhatóságának lehetőségét a törvény egyszer már megteremtette. Így ha a kötelező elkobzás, vagyonekobzás vagy elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételének feltételei fennállnak, ezek alkalmazandóságát nyilván nem eliminálná az a körülmény, hogy az elkövetőt csupán megrovásban részesítették.

5. 8. A fiatalkorúakkal szemben alkalmazható speciális intézkedés a javítóintézeti nevelés (Btk. 120-122. §). A törvény a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat megfogalmazó XI. fejezetében fekteti le azon együttalkalmazási tilalmakat, hogy *javítóintézeti nevelés mellett nem szabható ki szabadságvesztés, elzárás vagy közérdekű munka*. E rendelkezés a „címkézési csalás” gyakorlatbeli elkerülhetősége érdekében feltétlenül helyes és fenntartandó.

5. 9. Röviden szólni indokolt a *jogi személyekkel szemben alkalmazható intézkedésekre* vonatkozó ilyen szabályokról is.²⁷ Ismert, hogy a vonatkozó törvény (2001. évi CIV. tv.) 3. § (1) bekezdése a jogi személy megszüntetését, a jogi személy tevékenységének korlátozását, illetve a jogi személlyel szembeni pénzbírság alkalmazását főszabály szerint akkor teszi lehetővé, természetes személy felelősségre vonására is sor kerül. Emellett ugyanakkor a 3. § (3) bekezdése *együttalkalmazási tilalomról* is rendelkezik, amelynek keretében tiltja, hogy a *jogi személy megszüntetése* (2001. évi CIV. tv. 4. §) mellett akár a *jogi személy tevékenységének korlátozása* (2001. évi CIV. tv. 5. §), akár a *pénzbírság* kerülhessen alkalmazásra. Megjegyzem, hogy az első összefüggés törvénybe foglalása ugyanakkor feleslegesnek látszik, hiszen a többen (a jogi személy megszüntetésében) a kevesebb (a tevékenység korlátozása) nyilván benne van, ezért együttes alkalmazásuk nemcsak a törvény erejénél fogva, hanem fogalmilag is kizárható. A tevékenység korlátozása és a pénzbírság azonban – helyesen – önállóan vagy együttesen is alkalmazhatóak.

²⁷ Vö. SÁNTHA FERENC: *A jogi személy büntetőjogi felelősségéről*. Budapest, 2002. és FANTOLY ZSANETT: *A jogi személy büntetőjogi felelőssége*. Budapest, 2008.

III. Egy-egy gondolat a három csapásról és a középértékről

A legutóbbi időszakban számos szerző kifejtette véleményét az e pontban jelzett jogintézményekről, amelyek külön-külön is akár több tanulmány tárgyát is képezhetnék, ezért részletes tárgyalásukba ezúttal nem bocsátkozom. Tekintettel ugyanakkor arra, hogy egyértelműen a 2010-es évek büntetéstanai „slágertémáiról” van szó, egy a kérdéskörrel foglalkozó tanulmányból nem érdemes kihagyni őket.

1. A három csapással – és különösen annak a halmazati büntetés kapcsán hatályban volt, az Alkotmánybíróság által megsemmisített változatával – korábban magam is részletesen foglalkoztam.²⁸ Ezért itt és most csupán egyetlen újabb – talán továbbgondolásra is érdemes – gondolatot vázlok fel. A hatályos Btk. 90. § (2) bekezdése alapján az *erőszakos többszörös visszaesővel* szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.

E rendelkezést a jelenkori jogirodalom – mintegy a nálunk egyébként irányadó, relatíve meghatározott szankciórendszer²⁹ kivételeként – *abszolúte meghatározott* szankciós szabálynak tekinti.³⁰ Az ilyen megoldás, vagyis a bíró kezének teljes megkötése a büntetéskiszabás területén azonban egyáltalán nem tekinthető szerencsésnek. Ennek indokát abban látom, hogy az ítélkező – aki, ha úgy tetszik, a mérlegelés mesterségére szocializálódott –, amennyiben a büntetés kiszabásakor nem mérlegelhet, ezt feltehetően ott fogja elvégezni, ahol erre még legutoljára lehetősége van: tehát a bűncselekmény minősítésénél. Az efféle kötelező szankciós szabályokba tehát bele van kódolva, hogy a büntetőjogi minősítést *tévútra viszik*. Így például, ha a bíró emberölés helyett csak azért állapít meg halált okozó testi sértést, hogy ne kelljen alkalmaznia a „három csapás” szabályát. Nem véletlen, hogy valódi kógens – tehát mérlegelési elemet egyáltalán nem tartalmazó – szabályokat a szankciórendszer csak elvétve ismer, és ha mégis (miként például az elkobzás vagy a pártfogó felügyelet egyes eseteiben), akkor is mindig intézkedések, ám sosem büntetések viszonylatában.

2. A bírói mérlegelést csupán orientáló szabályok legeklatánsabb példája határozott tartamú szabadságvesztés kapcsán a *középmértékes büntetéskiszabás* kötelezettsége [Btk. 80. § (2) bekezdés]. E jogintézmény vonatkozásában mindenekelőtt azt érdemes kiemelni, hogy a 20. század második felében olyan kiváló jogtudósok hoztak fel vele szemben meggyőző érveket, mint Király Tibor³¹ és Györgyi Kálmán.³² Utóbbi szerző egyenesen úgy fogalmazott, hogy a középérték nem más, hogy „büntetőjogunk egyik

²⁸ AMBRUS ISTVÁN: *Az Alkotmánybíróság határozata a halmazati három csapásról: A jogbiztonság elvét sértő büntetőjogi rendelkezés alaptörvény-ellenessége, valamint az alaki és az anyagi bűnhalmazati eltérő megítélésének lehetőségei*. Jogesetek Magyarázata (JeMa) 2015/4, 5–16. pp.

²⁹ Lásd FÖLDVÁRI JÓZSEF: *A büntetés tana*. Budapest, 1970. 98–99. pp., RENDEKI SÁNDOR: *A büntetés kiszabása. Enyhítő és súlyosító körülmények*. Budapest, 1976. 39. p., GYÖRGYI KÁLMÁN: *Büntetések és intézkedések*. Budapest, 1984. 116–117. pp., NAGY 2010, 256. p.

³⁰ Így GÁL – SZÜCS 2013, 9. p., TÓTH 2013, 380. p.

³¹ KIRÁLY TIBOR: *Büntetőjogi határán*. Budapest, 1972. 292–294. pp.

³² GYÖRGYI 1984, 274–280. p.

legrégebbi és leghaszontalanabb, de újra meg újra visszatérő vitatémája”.³³ Ezzel együtt ugyanakkor képviselhető Gellér Balázs azon megállapítása is, hogy „[a] kiszámíthatóság (előreláthatóság) a jog lényege. Ez a bünteteskiszabásra is igaz, talán igazabb, mint bármely más büntetőjogi aktusra”. Erre figyelemmel a középmérték újbóli bevezetésének elsődleges indoka „nem a szigorítás, hanem a bünteteskiszabás egységesítése és a megfelelő bírói indokolás előmozdítása volt”.³⁴

IV. Összegzés helyett – néhány további problematikus döntés a gyakorlatból

Az együttlalkalmazási tilalmak kapcsán láttuk, hogy számos bíróság e tilalmak valamenyikébe ütköző döntést is hozott. A következőkben – a tanulmány zárásaként – kiemelek néhány további, szankcionálási körben felmerült vitatható, aktuális döntést.

1. Azon szabály, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése esetén a próbaidő tartama főszabály szerint ugyan 1-5 évig terjed, az azonban nem lehet rövidebb, mint a kiszabott szabadságvesztés, régóta közismert [Btk. 85. § (2) bekezdés]. Ennek ellenére előfordult a közelmúltban olyan ügy, amelyben a járásbíróság a 2013. június 27-én kihirdetett ítéletével bűnösnek mondta ki a terheltet 2 rendbeli folytatólagosan elkövetett önbíráskodás büntetetének kísérletében. Ezért őt halmazati büntetésül 1 év 6 hónapi – börtönben letöltendő – szabadságvesztésre ítélte, aminek végrehajtását 2 évi próbaidőre felfüggesztette. Védelmi fellebbezés alapján eljárva a törvényszék a 2014. március 31-én meghozott ítéletével az elsőfokú határozatot annyiban is megváltoztatta, hogy megállapította, hogy a végrehajtás felfüggesztése próbaidőjének tartamát 1 évre csökkentette. Jelen ügyben a törvényszék az 1 év 6 hónap szabadságvesztéshez 1 évi próbaidőt rendelt, ami törvénytörő döntés volt. A Kúria ezért megállapította, hogy az adott büntetés törvénytörő kiszabása felülvizsgálati okot valósít meg, amelyet úgy orvosolt, hogy a kiszabott szabadságvesztés tartamát 1 évre enyhítette. Nem érintette értelemszerűen a megállapított bűnösséget, a jogi minősítést, és a végrehajtás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezést.³⁵

2. Ugyancsak törvényszéki gyakorlatban állt elő a következő vitatható megoldás. A járásbíróság – miután az elkövetőt a próbára bocsátás előtt elkövetett bűncselekmény miatt a próbára bocsátás tartama alatt ítélte el – a 2013. július 9. napján tárgyaláson meghozott és kihirdetett ítéletével hatályon kívül helyezte az Sz. Városi Bíróság ítéletének a próbára bocsátást kimondó rendelkezését és a próbára bocsátást megszüntette. A terheltet bűnösnek mondta ki közokirat-hamisítás büntetében [Btk. 342. § (1) bek. b) pont]. Ezért a terheltet – halmazati büntetésül – 200 napi tétel, napi tételenként 1500 forint, összesen 300 000 forint pénzbüntetésre ítélte. Tette ezt a Btk. 66. § (1) bekezdés a) pontjában írt azon kogens rendelkezés alapján, amely nyomán a próbára bocsátást

³³ GYÖRGYI 1984, 274. p.

³⁴ GELLÉR BALÁZS: *Bünteteskiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében*. Jogtudományi Közlöny 2015/2, 75. p. Vö. továbbá 13/2000. (III. 20.) AB határozat és BH 2001. 354.

³⁵ EBH 2015. B.5.

meg kell szüntetni, és büntetést kell kiszabni. A másodfokon eljáró bíróság ugyanakkor úgy enyhítette a szankciót, hogy a terhelttel szemben megrovást alkalmazott. Végül itt is a Kúria mutatott rá arra, hogy „a megrovás alkalmazására törvénysértéssel került sor. A törvénysértést a másodfokú bíróság követte el. Szem előtt tévesztette az anyagi jogi és eljárásjogi törvényi parancsot, amely próbára bocsátás kudarca esetén kizárja a – részben – ugyanazon bűncselekmény miatt ismételt önálló intézkedés (pl. megrovás) alkalmazását”. Ennek folyományaként a másodfokú bíróság határozatát „megváltoztatta, és a törvénynek megfelelő határozatot hozva a terheltet az elsőfokú bíróság által törvényes mértékben meghatározott pénzbüntetésre ítélte és rendelkezett – meg nem fizetése esetén – annak átváltoztatásáról”.³⁶

3. A következő esetben a kerületi bíróság sértett törvényt, amikor a korábban egy ízben végrehajtható, ugyanakkor másodszer csupán felfüggesztett szabadságvesztésre ítelt terheltet mint *többszörös visszaesőt* ítélte szabadságvesztésre. A Kúria hívta fel rá a figyelmet, hogy „a visszaesés feltételeinek egyike a végrehajtható szabadságvesztésre ítélet”, továbbá, hogy „[a] végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztésre ítélet akkor sem alapoz meg visszaesői minőséget, ha utóbb annak végrehajtását elrendelik”.³⁷ Mindez a jövőre nézve csupán azzal egészíthető ki, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés csupán akkor „viselkedik” a végrehajthatóval azonos módon, ha ezt a törvény explicite kimondja. Erre példa az *összbüntetés* szabályrendszerében a Btk. 93. § (3) bekezdésében foglalt azon rendelkezés, hogy ha a felfüggesztett szabadságvesztést utóbb végre kell hajtani, azt az *összbüntetésbe* foglalás szempontjából a továbbiakban végrehajtható szabadságvesztésnek kell tekinteni. Miután azonban a visszaesői kategóriák szabályozásában ilyen nivelláló rendelkezés nem olvasható, ebből *argumentum a contrario* az is következik, hogy a bűnisméltés kapcsán a felfüggesztett és a végrehajtható szabadságvesztés nem kezelhető egységesen.

4. Noha részletesebb kommentárt nyilván nem igényel, mint kiemelten helytelenítendő példa idézhető azon eset, amikor a bíróság katonai tanácsa az első fokon jogerőre emelkedett ítéletében³⁸ a 2012. évi Btk. alapján (!) bűnösnek mondta ki az örvezető terheltet szolgálati feladat alóli ideiglenes kibúvás vétségében, és ezért őt *két hónap* szabadságvesztésre ítélte, amelynek végrehajtását egyévi próbaidőre felfüggesztette, megállapítva, hogy azt végrehajtásának elrendelése esetén a terheltnek katonai fogdában kell letöltenie. A Btk. 36. §-a alapján a határozott ideig tartó szabadságvesztés legrövidebb tartama ugyanakkor *három hónap*. A helytelen döntést itt is a Kúria korrigálta.³⁹

5. Egy életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt terhelt kezdeményezésére került sor arra a felülvizsgálati eljárásra, amelyben a Kúria a „fiatal felnőttkor” problémájával foglakozott. E körben kimondta, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását a Btk. 41. § (1) bekezdése azzal szemben engedi meg, aki a bűncselekmény elkövetésekor a huszadik életévét betöltötte. A fiatal felnőtt – 18 és 21 év közötti – életkori kategóriát ugyanakkor „az ítélezési gyakorlat alakította ki, amelyet az eset körülményeitől függően

³⁶ BH 2015. 181.

³⁷ BH 2016. 132.

³⁸ További érdekes jogszociológiai kérdés lehetne persze, hogy egy ilyen, a törvénnyel szöges ellentétben álló bírói diktum miként emelkedhet jogerőre olyan hazai perjogi viszonyok között, amikor mind az ügyésznek, mind a védőnek (is) önálló fellebbezési joga van.

³⁹ BH 2017. 41.

enyhítő körülményként értékel. Ez utóbbinak azonban az életfogytig tartó szabadságvesztés törvényi korlátait tágitó hatása (törvényi rendelkezés hiányában) nincs”.⁴⁰

6. Végül utalok arra a friss, tartalmában vitatható döntésre, amelyben a Kúria kimondta, hogy „[j]árművezetéstől eltiltásra elítélésnek arra alapítottan, hogy az elkövető bűncselekmények elkövetéséhez járművet használt, csak akkor van helye, ha az elkövető legalább két, egymástól elkülönülő cselekményt valósított meg, egyetlen cselekmény elkövetése esetén nem”.⁴¹ Okfejtése szerint a „Btk. 55. § (1) bekezdés b) pontja szerint a járművezetéstől azt lehet eltiltani, aki a bűncselekmények elkövetéséhez járművet használ. A hivatkozott rendelkezés helyes értelmezése törvényi előfeltételként bűncselekmények – tehát több bűncselekmény – elkövetését kívánja meg. Ezen az értendő, hogy legalább két – egymástól független – jogellenes esemény alkalmával térben és időben elkülönülő lopási cselekmény megvalósításához használjon az elkövető járművet”.⁴²

E döntés – melynek előzményét egy 2016-ban megjelent munkámban részletes kritika tárgyává tettem⁴³ – ismét az alaki és az anyagi bűnhalmazat [Btk. 6. § (1) bekezdés] közötti mesterséges különbségtétel felélesztésének lehet intő példája, annak ellenére, hogy a hazai jogirodalomban és a jogalkotásban is régóta egyértelművé vált, hogy a halmazat két fajtája között különbséget tenni elvileg és gyakorlati szempontok alapján sem szabad.⁴⁴ Ahol tehát a törvény – többes számban! – *bűncselekményekről* szól, ez alatt az alaki és az anyagi halmazatot egyaránt érteni kell.

⁴⁰ EBH 2015. B.28.

⁴¹ BH 2017. 107.

⁴² Ugyanígy korábban BH 1994. 466.

⁴³ AMBRUS ISTVÁN: *Az alaki és az anyagi bűnhalmazat megkülönböztetésének konzekvenciái*. JURA 2016/2, 193–195. pp.

⁴⁴ Így HEIL FAUSZTIN: *Büntetőjogi tanulmányok. Első kötet. Anyagi büntetőjog – Általános rész*. Budapest, 1911, 234. p., IRK ALBERT: *A magyar anyagi büntetőjog*. Pécs, 1928. 227. p., VÁMBÉRY RUSZTEM: *Büntetőjog*. Budapest, 1913. 270. p., HACKER ERVIN: *A magyar büntetőjog tankönyve. Általános Rész*. Miskolc, 1936. 245. p., ANGYAL PÁL: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Harmadik kiadás. Budapest 1920. 494–495. pp.